

УДК 373.5:371.3

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Шевчук М. О., Ткаченко А. О.

У статті розкриваються педагогічні умови управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників.

Автори статті, розглядаючи педагогічні умови як певні спеціально створені обставини, які необхідні й достатні для ефективного здійснення процесу управління формуванням культури проектної діяльності учнів старшого підліткового віку, виділяють чотири необхідні умови: створення діалогічно-комунікативного поля управління процесом формування культури проектної діяльності; побудова інтегративного проектного простору управління; організація безперервного процесу управління формуванням культури проектної діяльності старшокласників; залучення до проектної діяльності носіїв проектної культури.

Визначені умови у своєму діалектичному взаємозв'язку забезпечують ефективність управлінського впливу на освітнє проектне середовище з метою формування в учнів старшого шкільного віку високого рівня культури проектної діяльності. Лише комплексне забезпечення виділених умов може стати підґрунтям результативності управління процесом формування високого рівня культури проектної діяльності учнів старшого підліткового віку. Оволодіння культурною спадщиною в галузі проектування дасть змогу старшокласникам вибудовувати та реалізовувати індивідуальні програми життєдіяльності.

Ключові слова: умови, педагогічні умови, управління, культура проектної діяльності, формування культури проектної діяльності.

В статье рассматриваются педагогические условия управления процессом формирования культуры проектной деятельности старшекласников. Данные условия в своей диалектической взаимосвязи обеспечивают эффективность управленческого воздействия на образовательную проектную среду с целью формирования у школьников старшего подросткового возраста высокого уровня культуры проектной деятельности. Только комплексное обеспечение выделенных условий может стать основой результативности управления процессом формирования культуры проектной деятельности учащихся старшего подросткового возраста. Владение культурным наследием в области проектирования даст возможность старшекласникам строить и реализовывать индивидуальные программы жизнедеятельности.

Ключевые слова: условия, педагогические условия, управление, культура проектной деятельности, формирование культуры проектной деятельности.

The article reveals the pedagogical conditions for managing forming the culture of the project activity of senior pupils.

The authors of the article, considering the pedagogical conditions as certain specially created circumstances that are necessary and sufficient for effective implementation of managing the formation of the culture of project activity of senior adolescence pupils, distinguish four necessary conditions: the creation of a dialogical and communicative field of management in the forming of the culture of the project activity; construction of an integrated project management area; organization of the continuous process of management in formation of culture of project activity of senior pupils; involvement of project culture carriers in the project activity.

The defined conditions in their dialectical relationship ensure the effectiveness of managerial influence the educational project environment in order to form a high level of culture of the project activity among high school students. Only the integrated provision of the distinguished conditions can become the basis for the effectiveness of managing the process of forming a high level of culture of project activity of senior adolescence

pupils. Mastering a cultural heritage in the field of design will enable senior students to build and implement individual programs of life.

Key words: conditions, pedagogical conditions, management, culture of project activity, formation of culture of project activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, особливою ознакою якого є нестабільність, проектування охоплює всі сфери діяльності людини: матеріальне виробництво, науку, мистецтво, систему соціальних взаємозв'язків. На думку вчених (П. Атутов, І. Зимня, Н. Матяш, В. Сидоренко), проектність стає всепоглинаючою і виступає основою гармонійної взаємодії людини з природою, суспільством та технологічним середовищем, оскільки проектна діяльність носить універсальний синтетичний характер, поєднуючи технократичні та гуманістичні, дослідницькі та прогностичні, інформаційно-освітні та соціально-перетворюючі аспекти.

Все більша увага приділяється проблемам організації проектної діяльності в шкільному освітньому процесі, оскільки даний вид діяльності сприяє розвитку й саморозвитку учнів як суб'єктів культури, творців і проектувальників власного життя. Вона створює розвивальний життєвий простір для реалізації духовних потреб та інтересів школярів. Тому формування культури проектної діяльності учнів усіх вікових категорій (і старшокласників у тому числі) стає нагальною потребою сучасної школи, а культура проектної діяльності охоплює не тільки процеси створення соціокультурних цінностей, але й продуктивні процеси засвоєння цих цінностей. Старшокласники зі сформованою культурою проектної діяльності здатні здійснювати проектну діяльність від задуму до результату, проектувати та реалізовувати індивідуальні програми життєдіяльності.

Ефективність процесу формування культури проектної діяльності залежить від чіткого наукового управління як цілеспрямованого процесу організації умов, що впливають на діалектичний стан компонентів і результатів функціонування системи [1, с. 59].

Отже, управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників полягає у створенні оптимальних педагогічних умов для його ефективного здійснення.

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність управління досліджували у своїх працях С. Архангельський, В. Барінов, Н. Бояринцева, О. Воронін, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, І. Ісаєв, Ю. Конаржевський, В. Крижко, В. Луговий, Л. Макаров, В. Маслов, С. Мігін, В. Олійник, Є. Павлютенков, М. Поташнік, В. Симоненко, В. Сластьонін, В. Стадник, А. Шиянов.

Проблеми формування проектної діяльності розкрито у працях таких учених, як М. Бахтін, В. Безрукова, В. Безпалько, Л. Виготський, О. Газман, В. Гузєєв, Дж. Джонсон, Дж. Дьюї, М. Елькін, С. Ізбаш, В. Кіппатрик, Е. Коллінгс, Л. Левін, І. Лернер, І. Малкова, Н. Матяш, Н. Пахомова, С. Пілюгіна, Є. Полат, В. Радіонов, Г. Селевко, І. Сасова, О. Фунтікова, І. Чечель, С. Ящук.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників може ефективно реалізуватися лише за певних умов, які віддзеркалюють сутність і специфіку даного процесу.

Поняття "умови" у науковій літературі розкривається як:

- обставина, від якої щось залежить [6];
- сукупність факторів, істотних обставин, які на щось впливають, оточення, в якому щось відбувається [2, с. 36].

Отже, умова – це рушійна сила, причини будь-якого процесу. За наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність. При цьому активним, діяльним фактором впливу умов на спосіб існування певної речі виступає людина [9, с. 703].

Визначення сутності поняття "педагогічні умови" знаходимо в працях Ю. Бабанського, В. Загвязинського, В. Максимова.

Ми погоджуємось з думкою С. Висоцького, що педагогічні умови, представляють сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання [4, с. 92].

Отже, у контексті нашого дослідження під педагогічними умовами управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників ми розумітиме такі спеціально створені обставини, які необхідні й достатні для ефективного здійснення процесу управління формуванням культури проектної діяльності учнів старшого підліткового віку.

На підставі аналізу проблеми і, враховуючи дослідження І. Ісламбекової, О. Марущак, Д. Луп'як, нами було виділено наступні педагогічні умови:

- створення діалогічно-комунікативного поля управління процесом формування культури проектної діяльності;
- побудова інтегративного проектного простору управління;
- організація безперервного процесу управління формуванням культури проектної діяльності старшокласників;
- залучення до проектної діяльності носіїв проектної культури.

Важливою передумовою результативного управління процесом формування культури проектної діяльності є створення діалогічно-комунікативного поля управління проектною діяльністю.

Діалог, за визначенням І. Зязюна, – це специфічна форма спілкування, коли людина сприймається як партнер із правом на власну позицію, на свій індивідуальний спосіб сприйняття світу [7, с. 167].

Управління на основі діалогу передбачає певну професійну позицію вчителя, засадовим для якої є перетворення учня старшого підліткового віку з пасивного об'єкта сприймання на активного суб'єкта процесу формування культури проектної діяльності, залучення старшокласника до спільної діяльності в процесі пізнавального пошуку.

Отже, управління процесом формування культури проектної діяльності, що здійснюється в умовах діалогічної комунікації, забезпечує суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії, який детермінує основні ознаки діалогічності.

Головною особливістю управління в діалогічно-комунікаційному полі є визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра вчителя й учнів, які будуються у процесі спільного пошуку, спільного аналізу, спільного виправлення помилок. Управління у діалогічному просторі не зводиться до вказівок на шляхи виправлення, а ґрунтується на формуванні самооцінки старшокласників. Оціночне судження у такому разі переходить у площину співробітництва, рівності і активності обох сторін [7, с. 116].

Діалогічно-комунікаційне поле в управлінні процесом формування культури проектної діяльності старшокласників передбачає децентрацію позиції вчителя і домінують на позиції учня, які обумовлені взаємовпливом поглядів. Урахування у процесі формування культури проектної діяльності цілей, мотивів, точок зору, інтересів, можливостей, талантів школярів свідчить про ціннісну орієнтацію управління на проектно-діалогічне середовище. Управління, спрямоване в площину інтересів старшокласників, розв'язує проблеми залежно від їх потреб і допомагає учням реалізувати власний творчий потенціал.

Управлінню на основі діалогічної комунікації притаманна модальність як суб'єктивно-особистісне ставлення вчителя і учнів, яка пов'язана з реакцією на відкритість їх позицій. Це створює умови поліфонічної взаємодії в процесі формування культури проектної діяльності і переводить управління даним процесом у форму розвивальної допомоги старшокласникам, залишаючи їм простір для власних зусиль, для праці душі у розв'язанні життєво значущих проблем.

Діалогічне спілкування урізноманітнює позиції керівника не тільки як експерта, ведучого та досвідченого ветерана проектного руху, але й як менеджера, консультанта, порадника, координатора та натхненника роботи з вирішення ключових проблем сучасності, який підказує загальний напрямок і головні орієнтири шляхів

пошуку. Діалогічні основи в управлінні процесом формування культури проектної діяльності старшокласників перетворюють вчителя з безперечного диктатора на досвідченого друга, партнера, кваліфікованого експерта, готового прийти на допомогу і дати поради, рекомендації у необхідний момент.

Створення діалогічно-комунікаційного середовища дозволяє подолати дистанціювання у взаємодії суб'єктів процесу управління формуванням культури проектної діяльності, створити атмосферу співучасті та співтворчості. Поліфонічна взаємодія допомагає побудувати безконфліктне управління на основі творчості, яке посилюється поєднанням зусиль учителя й старшокласника.

Отже, педагогічна умова, яка полягає у створенні діалогічно-комунікаційного поля, відповідає гуманно-демократичним ідеалам в управлінні і дає змогу будувати процес формування культури проектної діяльності на засадах партнерства, педагогічної підтримки та співробітництва.

Наступною умовою, яка забезпечує ефективність управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників, ми визначили побудову управлінського інтегративного проектного простору.

У загальному трактуванні інтеграція – (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення, лат. *integer* – цілісний) – об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів; процес, або дія, що має своїм результатом цілісність; об'єднання, з'єднання, відновлення єдності; сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин і елементів.

Згідно з тлумаченням О. Любарської, інтеграція – це процес створення нерозривно пов'язаного, єдиного, цілісного, що веде до появи якісно нової, інтегративної властивості, яка не зводиться до суми властивостей об'єднаних елементів. Подібна властивість забезпечує вищу ефективність функціонування всієї цілісності [5].

В. Вернадський пише про наявні тенденції до стирання меж між різними науками завдяки зростанню наукового знання. "Все більше ми спеціалізуємося не по науках, а по проблемах. Це дозволяє, з одного боку, зануритися у досліджуване явище, а з іншого – охопити його з різних точок зору" [3, с. 54].

Таким чином, культура проектної діяльності учнів старшого підліткового віку повинна формуватися не за рахунок окремих, ізольованих предметів, а цілісним освітнім середовищем, де вчителі та школярі є колективом односторонців, які відтворюють і творять культурний, естетично організований простір освітньої установи.

Спираючись на теоретичний аналіз праць з питань інтегративного навчання української дослідниці Л. Рапацької, можна виокремити ознаки інтегративного проектного простору: міждисциплінарність, узагальненість, системність, загальнонауковість, універсальність [8].

Інакше кажучи, в інтегративному проектному просторі долаються штучні бар'єри між різними аспектами навчання, між різними предметами, між школою і побутом, між учнем і суспільством, між школярем та вчителем. А управління в інтегративному проектному просторі, здійснюючись на принципах комплексності, циклічності, суб'єктності та інноваційності, спрямовано на розв'язання системи внутрішньо- і міждисциплінарних проблем, що стосуються рішучого і наполегливого впровадження проектних заходів.

Наступна педагогічна умова управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників – організація безперервності даного процесу.

Безперервність управління досягається своєчасним прийняттям рішень на всіх стадіях формування культури проектної діяльності старшокласників, наявністю ефективних комунікативних зв'язків між вчителями та учнями старшого підліткового віку, інформаційною забезпеченістю процесу, оперативним реагуванням на зміну проектних установок, уточненням прийнятих рішень.

Отже, організація безперервності управління формуванням культури проектної діяльності старшокласників пов'язана з постійним впливом на хід процесу з метою підвищення його ефективності.

Залучення до проектної діяльності носіїв проектної культури – це четверта умова управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників.

Враховуючи те, що під управлінням процесом формування культури проектної діяльності старшокласників ми розуміємо вид діяльності, що забезпечується сукупністю впливів колективного суб'єкту управління, які здійснюються з метою оволодіння старшокласниками комплексом матеріальних, духовних та практичних надбань суспільства, який задає систему історично визначених світоглядно-ціннісних основоположень, програм діяльності щодо процесу виявлення вмотивованої активності особистості, спрямованої на розв'язання актуальних життєвих проблем з метою отримання конкретного результату, пов'язаного з самоудосконаленням особистості, виділена нами умова набуває особливої актуальності. Вона пов'язана з ресурсним забезпеченням освітнього процесу фахівцями з проектної діяльності, які мають знання в галузі проектування, володіють практичним досвідом планування, організації проектної діяльності певної структури, що здійснюється за визначеними етапами та правилами. Збільшення в освітньому процесі носіїв проектної діяльності забезпечує оптимізацію процесу формування культури проектної діяльності учнів старшого підліткового віку, розширює проектний простір її здійснення, дає змогу досягати ґрунтовних результатів у проектній роботі з їх презентацією широкому колу суб'єктів освітнього процесу.

На нашу думку, забезпечення процесу формування культури проектної діяльності старшокласників носіями даного виду діяльності може здійснюватися як залученням фахівців з виконання проектів різних типів, так і формуванням проектної компетентності вчителів завдяки проведенню різноманітних семінарів та тренінгів, присвячених особливостям проектної роботи, характеру проектних проблем, які можуть вирішуватися в проектах учнями старшого підліткового віку, аналізом помилок організації та здійснення роботи з розв'язання визначених проблем.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукових праць з'ясовано, що управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників залежить від створення певних педагогічних умов, які у своєму діалектичному взаємозв'язку забезпечують його ефективність і порушення навіть однієї з них, при дотримуванні інших, негативно впливатиме на весь процес. Лише комплексне забезпечення виділених умов може стати підґрунтям результативності управління процесом формування високого рівня культури проектної діяльності учнів старшого підліткового віку.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у створенні гіпотетичної моделі управління процесом формування культури проектної діяльності старшокласників.

Література

1. Давыдова Л. Н. Педагогическое диагностирование как компонент управления качеством образования : дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01, 13.00.08 / Давыдова Людмила Николаевна ; Астраханский гос. ун-т. – Астрахань, 2005. – 342 с.
2. Борщенко В. В. Реалізація педагогічних умов формування організаційної культури майбутніх вчителів початкової школи / В. В. Борщенко // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2012. – Вип. 12. – С. 462–467.
3. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – Москва : Наука, 1977. – Кн. 2. – 191 с.
4. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения / С. В. Высоцкий // Науковий вісник Південноукр. держ. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 1999. – Вип. 8/9. – С. 90–94.
5. Любарська О. М. Інтеграційні процеси в освіті [Електронний ресурс] / О. М. Любарська. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/zbirniku/13/5.pdf>. – Назва з екрана.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – Москва : Рус. яз., 1990. – 917 с.

7. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і перероб. – Київ : Вища шк., 2004. – 422 с.

8. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих на-вчальних закладах негуманітарного профілю : монографія / Г. В. Онкович, М. І. Бойченко, Н. М. Дем'яненко, З. Ф. Донець, В. Я. Карачун, В. І. Кобченко, П. П. Куляс, Г. В. Лесик, О. М. Олексюк та ін. ; за заг. ред. Г. В. Онкович. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 336 с.

9. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб., доп. – Київ : голов. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1986. – 768 с.